

ТИПОЛОГИЯ НА ПОДЧИНЕНИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ КЪМ ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ В БЪЛГАРСКИ

Светла КОЕВА

Институт за български език, Българска академия на науките
E-mail: svetla@dcl.bas.bg

TYOLOGY OF CLAUSES RELATED TO ADJECTIVES IN BULGARIAN

Svetla KOEVA

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
E-mail: svetla@dcl.bas.bg

ABSTRACT: The motivation of this study is based on the controversial interpretation of the dependent clauses related to an adjective and on the lack (in some cases) of any description for some types of these clauses. The study aims at revealing: a) the semantic nature of the dependencies between the head adjective and the dependent clauses (complements, adjuncts, specifiers); and (b) the grammatical and functional characteristics of dependent clauses related to a head adjective. We show that the predicative adjectives (in a predicative position and in a small clause position) take complement and adjunct clauses, while the attributive adjectives (in a position of modifiers to a noun) take attributive clauses. The attributive adjectives regularly combines with a head noun, which in some cases might be omitted if it is recoverable by the context. These structures are called syntactic nominalisation and the relative clauses related with the empty head are free relatives. We conclude with a typology of clauses related to a head adjective in Bulgarian, which takes into account the semantic relations between the head adjective and its dependent clauses, but also pays an attention to the grammatical and functional characteristics of the clauses. The presented typological classes are also related with the traditional classification.

KEYWORDS: adjectives, complements, adjuncts, complement clauses, adjunct clauses, attributive clauses, free relatives.

1. Увод

Подчинените изречения се класифицират в зависимост от това дали поясняват конституент от главното изречение или изпълняват функцията на главна част в главното изречение (подлог или предикатив от съставно именно сказуемо). Интересуват ни изреченията от първата група и по-точно изречения, които поясняват прилагателно в главното изречение и образуват с него подчинително словосъчетание. Подчинените изречения могат да бъдат класифицирани по различни критерии: семантични, ако се отчитат семантичните характеристики на отношението между подчиненото изречение и конституента от главното изречение, към който се отнася; граматични, ако се отчитат начините на свързване между главното и подчиненото изречение; функционални, ако се отчитат граматичните функции на подчинените изречения в структурата на главното изречение. Традиционната класификация на подчинените изречения ги дели в зависимост от граматичния клас на опорния конституент в главното изречение и граматичната връзка между главното и подчиненото изречение.

Целта на настоящата статия е да разгледа: а) семантичните характеристики на отношенията между подчинените изречения и прилагателните, към които се отнасят; б) граматичните и функционалните характеристики на подчинените изречения към главна част прилагателно; в) класификационни въпроси, свързани с типологията на подчинените изречения към прилагателно име в български. Резултатът е класификация на подчинените изречения към главна част прилагателно, която отчита на първо място семантичните отношения между опора и подчинено изречение, но също така включва граматичните и функционалните характеристики на подчинените и съотнася класовете с традиционната класификация.

Мотивация за изследването е различната интерпретация на подчинените изречения към главна част прилагателно в български, предлагана от различни автори, липсата на описание на някои типове подчинени изречения към главна част прилагателно, както и отсъствието на единно типологично представяне на подчинените изречения към главна част прилагателно.

2. Кратка характеристика на прилагателното като опора

Същинските синтактични позиции, които са лицензирани за прилагателни имена¹, са: съгласувано определение, предикатив в съставно именно сказуемо и предикатив в малко изречение².

Посочвана е функцията на прилагателните имена като атрибутивни определения и предикативни определения (сказуемни определения) (Стоянов, Иванова, Пашов, Станков, 1983, с. 161). Необходимо е да се уточни, че предикативната функция на прилагателните се проявява, когато се употребяват като предикатив в съставно именно сказуемо и предикатив в малко изречение. Или прилагателните имат атрибутивна употреба (съгласувано определение (1.) и предикативна употреба (предикатив от съставно именно сказуемо (2.) и предикатив от малко изречение (3.)).

1. *Отнякъде долетя* [_{NP} **весел** *глас*].³ атрибутивна употреба

2. *А иначе животът* [_{AP} бил **весел**]. предикативна употреба

3. *На поредното спиране той дойде* [_{AP} **весел**] *при пътниците си ...* предикативна употреба

Известно е, че има прилагателни, които се употребяват само атрибутивно (4.), само предикативно (5.) или и по двата начина (Leech & Svartvik, 1994; Morzycki, 2013)⁴; възможно е дадено прилагателно да се употребява само по единия или другия начин с някои от значенията си.

4.а. *Егвийн* [_{AP} **е сама** в *Бялата кула*]. (само предикативна употреба)

4.б. * [_{NP} *Сама Егвийн*]

4.в. [_{NP} *Самата Егвийн*] (прилагателното е употребено с друго значение: 'точно тя')

5.а. *Виждам съм* [_{NP} **собственото** *си отражение*]. (само атрибутивна употреба)

5.б. * *Отражението ми* [_{AP} **е собствено**].

Употребата на сегашните деятелни причастия е атрибутивна (Стоянов, Иванова, Пашов, Станков, 1983, с. 376). Употребата на миналите свършени деятелни причастия и миналите страдателни причастия е или атрибутивна, или като част от сложни глаголни форми (Стоянов, Иванова, Пашов, Станков, 1983, с. 379, 381). Посочва се, че сегашните деятелни причастия, миналите свършени деятелни причастия и миналите страдателни причастия имат и предикативна употреба като сказуемо определение (малко изречение) (Ницолова, 2008, с. 433, 435, 438).

Необходимо е да се прецизира, че сегашните деятелни причастия имат само самостоятелна употреба: атрибутивна и предикативна (предикатив в съставно именно сказуемо и предикатив в малко изречение – само нечленуваните форми), членуваните форми на миналите свършени деятелни причастия и миналите страдателни причастия имат само самостоятелна употреба: атрибутивна и предикативна (предикатив в съставно именно сказуемо), а нечленуваните форми на миналите свършени деятелни причастия и миналите страдателни причастия могат да имат атрибутивна самостоятелна употреба. Сегашните деятелни причастия и членуваните форми на миналите свършени деятелни причастия и миналите страдателни причастия винаги се употребяват като прилагателни. Всъщност, някои причастия се употребяват само атрибутивно, някои – само предикативно, също като прилагателните. За простота наричаме *прилагателни* същинските прилагателни и причастията

¹ В настоящото изследване не разглеждаме други части на речта – местоимения и числителни, които могат да бъдат съгласувани определения, предикативи и малки изречения.

² За значението на термините *сказуемо определение* и *малко изречение* виж Nestorowa (2014). Използваме следната дефиниция за малко изречение: втора предикация в простото изречение, чийто субект е елиптически, тъй като е изразен от субекта или обекта на простото изречение (копулата също е елиптически): *Той дойде весел* съдържа предикациите *Той дойде* и *Той е весел*. Двете синтактични позиции (на *предикатива* и *малкото изречение*) са терминологично разграничени (Popov, Georgieva, Penchev, 1983, р. 136), като с предикатив се означава именната част от съставното именно сказуемо. С *предикатив в малко изречение* означаваме главната част на малкото изречение.

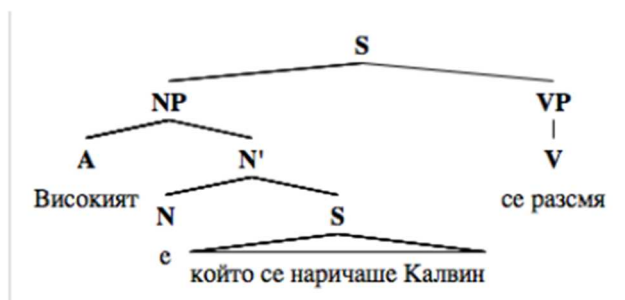
³ Примерите са от Българския национален корпус (Коева, 2014) – <<http://search.dcl.bas.bg>>.

⁴ Разграничението е правено от много други автори, трудът се цитира поради относителната изчерпателност на описанието.

с функция на прилагателни. Споделяме разбирането, че причастията наследяват аргументната структура на глаголите, от които са образувани (Wasow, 1977).

Възможна е и синтактична субстантивация на прилагателното име в резултат на елипса на главното съществително (ако значението на изпуснатото съществително е възстановимо от контекста). Употребата на прилагателните при елипса на определяемото, разбираемо от контекста, е наречена самостоятелна (Стоянов, Иванова, Пашов, Станков, 1983, с. 161), но приемаме, че терминът *синтактична субстантивация* е по-подходящ, тъй като синтактичната структура се запазва, независимо, че главната част е елиптична, тоест прилагателното запазва позицията си на съгласувано определение и е част от разширената синтактична позиция на главното съществително (5.)

6. Синтактично дърво 1: Подчиненото изречение *който се наричаше Калвин* е част от именното словосъчетание *високият, който отрича това*, в което опората (*мъж, човек, старец и пр.*) е елиптична.

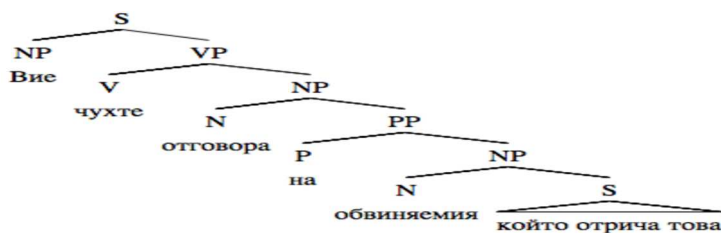
Синтактична субстантивация на прилагателно име се наблюдава при елипса на главното съществително в позиция на несъгласувано определение, подлог, пряко допълнение, непряко допълнение, обстоятелствено пояснение (7.а.–д.).

- 7.а. *Беше лицето на* [_{NP} **непознатия, който** бе спасил живота му] ...
- б. [_{NP} **Единственият, който** знаеше истината, не тръгна да я издава].
- в. ... и да събаря от коня [_{NP} **ниския, който** се мъчеше да сложи стрела] ...
- г. *Посегна към* [_{NP} **следващия, който** пък бе направен от брезова кора].
- д. *Слизаха пред* [_{NP} **мургавия, който** пък се върна на мястото си].

Случаите на синтактична субстантивация на прилагателните са възможни само при атрибутивна употреба на прилагателните.

В настоящото изследване не се разглежда субстантивираната употреба на прилагателните, свързана със семантични, морфологични и синтактични изменения (Крумова-Цветкова, 1987): *дежурен, обвиняем, болничен, права* (геом.), *зло*, в резултат на които прилагателното име се трансформира в съществително (конверсия). В такива случаи подчинените изречения към опора субстантивирано прилагателно име имат същите характеристики като на подчинените изречения към опора съществително име, тоест те са подчинени определителни изречения.

- 8. *Донесъл я беше* [_{NP} **непознат, който** бе разговарял с жената на Джеремая] ...
- 9. *Имаш* [_{NP} **подчинени, чието** задължение е да проверяват подобни неща].
- 10. Синтактично дърво 2: Подчиненото изречение *който отрича това* е част от

именното словосъчетание *обвиняемия, който отрича това*.

3. Семантични характеристики на отношенията между подчиненото изречение и опорното прилагателно

Предикатите изразяват отношение, което засяга едно или повече понятия (аргументи). Следваме подхода за интерпретацията на прилагателните (глаголите и съществителните) като предикати (Kamp, Reyle, 2013) и разделянето на аргументите на референциални и нереференциални. Всеки предикат се свързва поне с един референциален аргумент и с нула или повече нереференциални аргументи. Прилагателното *хубав* е предикат с един референциален аргумент (*хубав*), а прилагателното *способен* е предикат с два аргумента: референциален (*способен*) и нереференциален (*да постигне всичко*).

Това, че дадено прилагателно може да се употребява с някое от значенията си атрибутивно, а с друго – предикативно, дава основание прилагателните с атрибутивна употреба да се разглеждат минимум като едноместни, а прилагателните с предикативна употреба – като двуместни. По някакъв начин това се съдържа и в следното твърдение (макар, че е ограничено само до един частен случай): субектът на сегашното деятелно причастие се означава от неговото определяемо (Ницолова, 2008, с. 432).

При атрибутивна употреба на прилагателните предикатът на прилагателното и предикатът на съществителното имат минимум по един референциален аргумент. Референциалните аргументи на прилагателното и съществителното са или в отношение на сечение (*хубава жена*), или на стесняване на значението (11.) (Morzycki, 2013, p. 8).

11. а. *Иван е молекулярен биолог.*

б. *Иван е биолог.*

в.* *Иван е молекулярен.*

Предикативната употреба на прилагателните, които имат и атрибутивна, и предикативна употреба се разглежда по следния начин: копулата (глаголът *съм*) освен референциалния си аргумент има и два нереференциални аргумента – субекта и прилагателното предикатив (Kamp, Reyle, 2013, p. 267) и обединява референциалния аргумент на субекта и референциалния аргумент на прилагателното. Някои автори приемат идеята, че всички предикативни аргументи на копулата са нейни комплементи и че комплементът на копулата се корелира с подлога (Осенова, Симов, 2007, с. 52). Смятаме, че подобно разглеждане е добър инструмент за описание, но не е в съответствие с основното свойство на предикатите да изразяват семантично отношение. Приемаме, че прилагателното в предикативна позиция е предикат, който има нереференциален аргумент – подлога на изречението, а ролята на копулата е подобна на ролята на спомагателните глаголи: за изразяване на различни морфологични категории, с тази разлика, че посредством копулата се изразяват всички морфологични категории на глагола.

Понятия като аргументи и адюнкти (както и модификатори и спецификатори) се използват широко в лингвистиката и са съществени за основните лингвистични теории от последните петдесет години (Bresnan, 1982; Chomsky, 1981, 1995; Foley, Van Valin, 1984; Jackendoff, 1990; Pollard, Sag, 1987; Van Valin, Lapolla, 1997). За да се избегне многозначността на термини, които са широко употребявани (понякога с пресичащо се значение), въвеждаме кратки характеристики на начина, по който съответните термини се използват в настоящата разработка. Семантичните отношения спецификатор, комплемент и адюнкт разглеждаме във връзка с наличието или липсата на следните семантични компоненти: а) +/- задължителност за изразяването на значението на предиката (опората); б) +/- селектиране на множеството от езикови изрази, които могат да се комбинират с предиката (опората).

Комплементите са езикови изрази (думи, словосъчетания или изречения), необходими, за да се изрази значението на предиката. Следователно комплементите са семантично задължителни, макар в някои употреби да остават синтактично имплицитни, ако се подразбират от непосредствения или широкия контекст. Комплементите се селектират от предиката (опората): *надежда за мир*, **надежда за химия*, *чета книга*, **чета камък*, *достойният за награда*, **достойният за време*, *добре за жените*, **добре за атомите*.

Адюнктите са езикови изрази (думи, словосъчетания или изречения), които модифицират значението на предиката, без да са семантично и синтактично задължителни.

Множеството от допустими адюнкти се определя от семантиката на референта на опората и контекста, в който се реализира. Адюнктите не се селектират от предиката (опората): *град в България, село в България, чета в библиотеката, спя в библиотеката, добър през зимата, красив през зимата, далеч от хората, далеч от камъните.*

Спецификаторите са езикови изрази (думи, словосъчетания или изречения), които конкретизират значението на опората, без да са семантично и синтактично задължителни. Множеството от допустими спецификатори се определя от семантиката на референта на опората. Спецификаторите се селектират от лексикалната опора: *античен град, *античен смях, чета бързо, *гордея се бързо; изключително смел, *добре смел.*

Модификатори наричаме всички разширения в рамките на именните словосъчетания и на словосъчетанията с главна част прилагателно (комплементи, адюнкти или спецификатори).

С други думи, разликата между аргумент и адюнкт е в наличието или липсата на задължителност за изразяването на значението на предиката (опората), разликата между спецификатор и адюнкт се изразява в наличието или липсата на селективни ограничения за свързването на езиковите изрази с предиката (опората).

Следователно в рамките на възприетата терминология подчинените изречения могат да бъдат класифицирани като комплементи, адюнкти или спецификатори. Подчинените изречения към прилагателно могат да бъдат както комплементи (12.), така и адюнкти (13.) и условията за това ще бъдат разгледани в следващите части.

12. *Не беше* [_{AP} *склонна* [*да каже откъде точно идва*]]. (комплемент)

13. *Бих била* [_{AP} *много* [*щастлива, [ако дойдеш]*]]. (адюнкт)

4. Структурни характеристики на подчинените изречения към опора прилагателно име

Различават се два вида подчинени изречения: със съотносителна с определяемото дума (относително местоимение или наречие) и без съотносителна с определяемото дума. От своя страна подчинените изречения без съотносителна с определяемото дума се свързват с главното посредством съюзи или безсъюзно, ако са въпросителни (Попов, Георгиева, Пенчев, 1983, с. 305; с. 328–329) Под *релативизиране* разбираме кореференция на именна група от изречението (антецедент) с относително (релативно) местоимение или относително местоименно наречие (релатив), което въвежда подчинено определително изречение. Съществителното, което се релативизира в подчиненото изречение (*традицията от спазваме традицията* в (14.)), трябва да е идентично със съществителното в главното изречение (*традиция*), което е антецедент на релативното местоимение и опора на релативното изречение.

14. *Това е* [_{NP} *традиция*_i, [_S *която*_i *спазваме*]]].

Въпросителните изречения се разглеждат като резултат от трансформация на съответното съобщително изречение (Chomsky, 1981), при което въпросителното местоимение замества съществително или прилагателно в изречението. Когато въпросителните изречения са подчинени изречения (косвени въпроси), въпросителното местоимение няма антецедент в главното изречение и е част от подчиненото изречение (15.) (затова свързването на двете изречения се определя като без съотносителна дума и безсъюзно).

15. *Не съм* [_{AP} *сигурна* [_S *какъв е точният план*]].

Съюзите служат за връзка между изречения или части на изречения; в случая ни интересуват съюзи, които свързват прилагателно и подчинено изречение. Това са съюзите *че* (16.) и *да* (17.), както и множеството обстоятелствени съюзи.

16. *Бях* [_{AP} *доволен*, [_S *че е готов да поеме нещата*]].

17. *И присви очи*, [_{AP} *готов* [_S *да замахне*]].

Определителните изречения могат да бъдат релативни, съюзни и въпросителни; допълнителните – релативни, съюзни, въпросителни, а обстоятелствените – релативни и съюзни (Попов, Георгиева, Пенчев, 1983; Пенчев, 1998; Бъркалова, 2017; Коева, 2001).

5. Функционални характеристики на подчинените изречения към опора прилагателно име

Видовете подчинени изречения към лексикална опора в зависимост от тяхната синтактична функция са (според традиционната класификация): определителни, допълнителни,

обстоятелствени (Попов, Георгиева, Пенчев, 1983). Определителните изречения поясняват явно изразени съществителни или прилагателни имена (както и местоименията, които ги заместват) в главното изречение (Коева, 2001, с. 150) като незадължително пояснение. Допълнителните изречения поясняват глагола (сказуемото) от главното изречение като негово задължително пояснение (Коева, 2001, с. 150). обстоятелствените изречения поясняват глагола (сказуемото) от главното изречение като негово незадължително пояснение (Коева, 2001, с. 151).

Посочва се, че към прилагателно име може да има: а) определителни съюзни изречения (*щастлив, че ще остане*); определителни въпросителни изречения (*замислен кой ще дойде*) и определителни относителни изречения (*щастлив, когато се завръща*) (Бъркалова, 2017, с. 163); б) допълнителни съюзни изречения (*е щастлив, че ще остане*) и допълнителни въпросителни изречения (*е любопитен кой ще дойде*) (Бъркалова, 2017, с. 165). Косвените въпроси (подчинени въпросителни изречения) към съществителни имена се дефинират като определителни изречения (Тишева, 2001, с. 201). Допълнителни изречения може да има към прилагателно име или адиективизирано причастие, функциониращи като определение, сказуемно определение или обособено определение (*Той не беше вече способен да мисли; Той, несвикнал да работи, напусна работа; Съгласните с мен момчета да тръгваме нека се приготвят*) (Попов, Георгиева, Пенчев, 1983, с. 329). Това, че към прилагателно име само допълнителни изречения, се възприема и от други автори (Радева, 2015).

Приемаме разделението за определителни изречения към опора съществително, прилагателно или местоимение и допълнителни и обстоятелствени изречения към опора глагол или съществително, прилагателно, местоимение и числително в предикативна употреба.

18. *Броят на* [AP **желаещите** [S *да опитат*]] *беше още по-малък.* определително изречение

19. *Дано сте* [AP **сигурна**, [S *че въобще го има*]]. допълнително изречение

20. *Бяха особено* [AP **зловещи**, [S *защото бяха неми*]]. обстоятелствено изречение

21. ... *бърчи вежди*, [AP **убедена**, [S *че отново вижда лош сън*]]. допълнително изречение

6. Типология на подчинените изречения към опора прилагателно име

Ще разгледаме последователно комбинациите от семантични характеристики на отношението между подчиненото изречение и опората (комплемент, адюнкт, спецификатор), синтактичната позиция на прилагателното в главното изречение (съгласувано определение, предикатив в съставно именно сказуемо, предикатив в малко изречение), граматичната връзка между подчиненото изречение и опората (релатив, съюз, безсъюзна връзка с косвен въпрос) и традиционната класификация на определителни, допълнителни и обстоятелствени изречения.

6.1. Определителни изречения

6.1. Релативни изречения

6.1.1. Релативни изречения към прилагателно в атрибутивна позиция

Релативни определителни изречения към прилагателно в атрибутивна позиция към експлицитно изразено съществително няма. Причината е, че релативът от релативните изречения се корелативира с определяемото съществително от главното изречение.

22.а. *Влезе в [NP [AP **левия**, [S *който стоеше от дясната страна на коридора*], **тунел**]]

...

б. *Влезе в* [AP **левия** [N **тунел**, [S *който стоеше от дясната страна на коридора*]]] ... (релативно определително изречение)

в. *Влезе в* [NP **левия**, [N е [S *който стоеше от дясната страна на коридора*]]] ... (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

Релативни определителни изречения към синтактично субстантивирано прилагателно също няма. Релативното изречение е свободен релатив към елиптичната опора на синтактично субстантивираното прилагателно (можем да го класифицираме като определително изречение).

23. *Паднаха назад върху* [NP **останалите**, [N е [S *който се опитваха да запазят устрема си*]]]. (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

24. ... *не можа да се предпази от* [_{NP} **другия**, [_N е [_S **чиято** дрџжка ... се стовари върху лицето му]]]. (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

В българската синтактична литература свободните релативи се разглеждат като относителни изречения без антецедент в главното изречение (Penchev, 1998). При определени обстоятелства, ако именната опора остане неизразена, подчиненото релативно определително изречение се нарича *свободен релатив*.

6.1.2. Релативни изречения към прилагателни в предикативна позиция

Релативни определителни изречения към прилагателни в предикативна позиция (предикатив и малко изречение) няма по същата причина, по която няма към прилагателни, които са съгласувани определения: релативното местоимение от релативното изречение се корелира със съществително от главното изречение. Подчиненото изречение е свободен релатив.

25. И ние сме [_{NP} единствените, [_N е [_S **които** може да помогнем]]]. (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

Ако релативът е **чийто** (корелиран на предпоставен модификатор на съществително име – притежател), **какъвто** (корелиран на предпоставен модификатор на съществително име – признак) и **колкото** (корелиран на предпоставен модификатор на съществително име – количествен признак), релативът се интерпретира като субекта на главното изречение, а подчиненото изречение е свободен релатив и определително изречение.

26. *Жулиен_i не беше* [_{NP} единственият, [_N е_i [_S **чието_i** сърце почувствува смут]]]... (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

27. *Гласът_i ѝ звучеше все така грубо, но не толкова* [_{NP} суров, [_N е_i [_S **какъвто_i** го помнеше]]] ... (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

28. *Дамата_i се оказа не толкова* [_{NP} блестяща, [_N е_i [_S **колкото_i** си я представях]]]. (свободен релатив, спецификатор, определително изречение)

6.2. Съюзни изречения

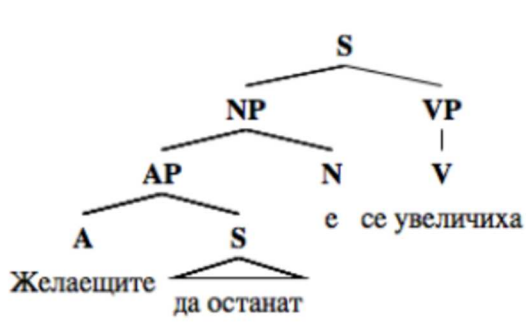
6.2.1. Съюзни изречения към прилагателно в атрибутивна позиция

Такива подчинени изречения са към прилагателни или причастия, които имат нерелативен аргумент, който се реализира като подчинено изречение – комплемент (прилагателни, които изискват собствени комплемементи, или причастия, които наследяват аргументната структура на глагола, от който са образувани). В много случаи се наблюдава обособяване на съгласуваното определение, към което има подчинено изречение. Подчинителните съюзи, които се използват, са съюзите *че* и *да*. Няма значение дали прилагателното е в същинска позиция на определение или е в синтактична субстантивация: и в двата случая подчинените изречения са комплементни (тъй като са необходими за изразяването на значението на предиката) и определителни (тъй като се отнасят към атрибутивна позиция).

29. ... *обади се навъсено* [_{AP} **склонният** [_S **да** спори търговец]]]... (комплемент, определително изречение към съгласувано определение)

30. *До изхода стояха прикленали джуджета,* [_{AP} **готови** [_S **да** помогнат на още от бежанците]]]. (комплемент, определително изречение към обособено съгласувано определение)

31. Синтактично дърво 3: Подчиненото изречение *да останат* е част от

словосъчетанието *желаещите да останат* и е комплемент към прилагателното *желаещите*.

6.2.2. Съюзни изречения към прилагателно в предикативна позиция

Подчинените изречения са два вида. Първият вид е към прилагателни или към причастия, които имат нереференциален аргумент, който се реализира като подчинено изречение – комплемент. Такива изречения се въвеждат със съюзите *да* (32.) и *че* (33.) и са подчинени допълнителни изречения, тъй като се отнасят към предикатива на изречението.

32. *Но съм* [AP *готов* [S *да пренебрегна тези впечатления заради другите ти достойнства*]]. (комплемент, допълнително изречение)

33. *Не съм* [AP *сигурна*, [S *че разбирам*]]. (комплемент, допълнително изречение)

Същият клас прилагателни и причастия могат да бъдат употребени като малки изречения, които могат да имат подчинени изречения.

34. *Роран вирна брадичка*, [AP *ядосан*, [S *че тя поставя думата му под съмнение*]]. (комплемент, допълнително изречение)

35. *Рицарите обърнаха конете*, [AP *готови* [S *да препуснат срещу връхлитащия противник*]]. (комплемент, допълнително изречение)

Вторият вид е към прилагателни или към причастия, употребени предикативно, но подчиненото изречение е адюнкт и се въвежда с обстоятелствен съюз. В такива случаи подчинените изречения са обстоятелствени.

36. *Така всеки ратай ще ти е* [AP *верен*, [S *ако се застъпваш за него*]]. (комплемент, обстоятелствено изречение)

6.3. Въпросителни изречения

6.3.1. Въпросителни изречения към прилагателно в атрибутивна позиция

Подчинените въпросителни изречения са комплементни към причастия или прилагателни, които ги изискват. Когато подчинените изречения се отнасят към прилагателно в атрибутивна употреба, те се определят като определителни.

37. *Партията публикува сборници с комикси*, [AP *изобразяващи* [S *как белите хора се бият*]]...(комплемент, определително изречение)

38. ... *виждах как сноват напред-назад спасители в сини комбинезони*, [AP *проверяващи* [S *дали някой не е останал в сградата*]]. (комплемент, определително изречение)

6.3.2. Въпросителни изречения към прилагателно в предикативна позиция

Подчинените въпросителни изречения са комплементни към причастия или прилагателни, които ги изискват. Когато подчинените изречения се отнасят към прилагателно в предикативна употреба, те се определят като допълнителни.

39. *Не можем да сме* [AP *сигурни* [S *дали са били Мраколюбци*]]. (комплемент, допълнително изречение)

40. *Влязохме* [AP *питащи* [S *дали всичко е наред*]]. (комплемент, допълнително изречение)

7. Заключение

Разгледахме възможностите за комбинация между подчинени изречения (комплементи, адюнкти и спецификатори) към опорно прилагателно в атрибутивна или предикативна

позиция. Релативните подчинени изречения са спецификатори или адюнкти, съюзните подчинени изречения – комплементи или адюнкти, а въпросителните – комплементи (Таблица 1).

Таблица 1. *Обобщение на типовете подчинени изречения към главна част прилагателно*

определителни	релативни	спецификатори	... на големия, който е ученик, му се играе.
	съюзни	комплементи	Прати с всяка каруца около дузина от способните да ходят.
	въпросителни	комплементи	Правилата, определящи кой има и кой няма право на помощ, варира силно ...
допълнителни	съюзни	комплементи	Все пак хората са склонни да повярват в какво ли не.
	въпросителни	комплементи	Не бях сигурен кой е апартаментът ти ...
обстоятелствени	релативни	адюнкти	... всички са доволни, когато стигнат края му.
	съюзни	адюнкти	Беше толкова красив, че сърцето я заболя.

Към прилагателно в атрибутивна употреба подчинените изречения са определителни (спецификатори и комплементи), към прилагателно в предикативна употреба подчинените изречения са допълнителни (комплементи) или обстоятелствени (адюнкти).

В заключение, семантичното отношение между опора прилагателно и подчинено изречение е основната характеристика. Възможните комбинации между синтактични функции, граматични връзки между изреченията и семантично отношение между опора прилагателно и подчинено изречение са характерни особености на българския език.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Бъркалова, П. (2017)

Българският синтаксис: Познат и непознат. (трето издание), Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. (Barkalova, P. Balgarskiyat sintaksis: Poznat i nepoznat (treto izdanie). Plovdiv: Universitsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“.)

Коева, С. (2001)

Типология на подчинените изречения. – В: Коева, С. (съст.) Съвременни синтактични теории. Помагало по синтаксис. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 144–163. (Koeva, S. Typology of Subordinate Clauses. – V: Koeva, S. (ed.) Contemporary syntactic theories. Syntax tutorial. Plovdiv: Universitsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, s. 144–163.)

Коева, С. (2014)

Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. – В: Коева, С. (съст.) Езикови ресурси и технологии за български. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 29–52. (Koeva, S. The Bulgarian National Corps in the Context of the World Theory and Practice. – V: Koeva, S. (ed.) Ezikovi resursi i tehnologii za balgarski. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, s. 29–52.)

- Крумова-Цветкова, Л. (1987)** Субстантивация на прилагателните имена в съвременния български книжовен език. София: Издателство на Българската академия на науките. (*Krumova-Tsvetkova, L. Substantivatsia na prilagatelните имена v savremennia balgarski knizhoven ezik. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov"*)
- Несторова, П. (2014)** Терминът *сказуемно определение* в българската езиковедска литература от Освобождението до днес – употреба и значение. – В: *Научни трудове на Университета по хранителни технологии*, Т. LXI, с. 981–986. (*Nestorova, P. The Term Small Clause in the Bulgarian Linguistic Literature from the Liberation Period to This Day – Connotation and Use. – V: Nauchni trudove na Universiteta po hranitelni tehnologii. T. LXI, s. 981–866.*)
- Ницолова, Р. (2008)** Българска граматика. Морфология. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. (*Nitsolova, R. Balgarska gramatika. Morfologia. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.*)
- Осенова, П., К. Симов (2007)** Формална граматика на българския език. София: Институт за паралелна обработка на информацията. (*Osenova, P. & Simov, K. Formalna gramatika na balgarskia ezik. Sofia: Institut za paralelna obrabotka na informatsiyata.*)
- Пенчев, Й. (1998)** Синтаксис на съвременния български книжовен език. Асеновград: Издателска къща „Вечерник“. (*Penchev, Y. Sintaksis na savremennia balgarski knizhoven ezik. Asenovgrad: Izdatelska kashta "Vechernik".*)
- Попов, К., Георгиева, Е., Й. Пенчев, (ред.) (1983)** Граматика на съвременния български език. Т. 3. Синтаксис. София: Издателство на Българската академия на науките. (*Popov, K., Georgieva, E. & J. Penchev (Eds). Gramatika na savremennia balgarski ezik. T. 3. Sintaksis. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".*)
- Радева, П. (2015)** Записки по синтаксис на съвременния български език. Сложно изречение. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. (*Radeva, P. Zapiski po sintaksis na savremennia balgarski ezik. Slozhno izrechenie. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. St. Cyril and Methodius“.*)
- Стоянов, С., Иванова, К., Пашов, П., В. Станков (1983)** Граматика на съвременния български език. Т. 2. Морфология. София: Издателство на Българската академия на науките. (*Stoyanov, S., Ivanova, K, Pashov, P. & Stankov, V. (Eds). Gramatika na savremennia balgarski ezik. T. 3. Morfologia. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".*)
- Тишева, Й. (2001)** Структурни особености на косвените въпроси в българския език – В: Коева, С. (съст.) Съвременни синтактични теории. Помагало по синтаксис. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, с. 174–192. (*Tisheva, J. Structural Features of Indirect Questions in the Bulgarian Language. – V: Koeva, S. (ed.) Savremenni sintaktichni teorii. Pomagalo po sintaksis. Plovdiv: Universitsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, s. 174–192.*)
- Bresnan, J. (1992)** Control and Complementation. – In: Bresnan, J. (Ed.) *The Mental Representation of Grammatical Relations (Cognitive Theory and Mental Representation)*. Cambridge MA: The MIT Press, p. 282–390.
- Chomsky, N. (1981)** Lectures on Government and Binding. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. (1995)** The Minimalist Program. Cambridge, MA: MIT Press.

- Foley, W. A., R. D. JR. van Valin, (1984)** Functional syntax and universal grammar. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackendoff, R. S. (1990)** Semantic structures. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Kamp, H., Reyle, U. (2013).** *From discourse to logic: Introduction to model-theoretic semantics of natural language, formal logic and discourse representation theory* (Vol. 42). Berlin: Springer Science & Business Media.
- Leech, G., Svartvik, J. (1994)** *A Communicative Grammar of English*. Essex: Pearson Education Limited.
- Morzycki, M. (2013)** *Modification*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pollard, C., Sag, I. A. (1987)** *Information-Based Syntax and Semantics, Volume 1: Fundamentals*. Number 13 in CSLI Lecture Notes. CSLI Publications, Stanford.
- Van Valin, R. D., JR., Lapolla. R. J. (1997)** *Syntax: structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wasow, T. (1977)** Transformations and the Lexicon. – In: Culicover, Peter & Wasow, Thomas & Akmajian, Adrian (eds.), *Formal Syntax*. New York: Academic Press.